

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Кафедра історії України

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Голова Приймальної комісії
ректор університету

Олександр САМОЙЛЕНКО

26 квітня 2023 р.

**Програма
вступного випробовування до аспірантури
зі спеціальності 032 Історія та археологія**

Освітній рівень: третій (освітньо-науковий)

Галузь знань: 03 Гуманітарні науки

Спеціальність: 032 Історія та археологія

Освітньо-наукова програма: «Історія та археологія»

На основі: освітнього ступеня магістр, освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст

РОЗГЛЯНУТО та ЗАТВЕРДЖЕНО

На засіданні Вченої ради факультету філології, історії
та політико-юридичних наук

Протокол № 7 від 26 квітня 2023 р.

Голова Вченої ради Володимир МАРТИНЕНКО

Ніжин – 2023

ПЕРЕДМОВА

Становлення і розвиток суверенної Української держави, зміни, викликані цілим рядом складних процесів у країні, утвердження національно-історичної самосвідомості її громадян, переоцінка цінностей та неупереджений погляд на сторінки нашого минулого потребують гнучких підходів до формування історичної науки. На сучасному етапі визначальною ознакою та ціннісною основою висококваліфікованого фахівця з історії України є його історичне мислення, національна свідомість, зорієнтованість на загальнолюдські духовні цінності.

Програма вступного екзамену з історії України має на меті забезпечити розуміння абітурієнтами до аспірантури явищ і процесів, що відбувалися в ході еволюційного розвитку людської цивілізації, формувати здатність аналізувати і давати оцінки української нації, історичним подіям на основі особистого осмислення історії українського суспільства; усвідомити історичні факти і події, закономірності їх плину в просторі і часі.

Завданням вступного екзамену з історії України є перевірка фахової та теоретичної підготовки майбутніх аспірантів. Екзамен має комплексний характер, оскільки включає питання із базових розділів історії України: археології та первісної історії України, історії України від давніх часів до 40-х рр. XIII ст., історії України від 40-ї рр. XIII ст. до кінця XVIII ст., історії України XIX – поч. 20-х рр. XX ст., історії України 20-х рр. – поч. XXI ст., історіографії історії України.

Програма вступного екзамену з історії України до аспірантури складена за проблемно-хронологічним принципом, спрямована насамперед на розкриття еволюційного розвитку українського суспільства від найдавніших часів до сьогодення, як єдиного процесу. В центрі уваги перебувають теоретичні аспекти, актуальні проблеми джерелознавства та новітньої історіографії з історії України, а також питання соціально-політичної, економічної, ідеологічної та загальнокультурної проблематики.

У своїх відповідях абітурієнти до аспірантури повинні показати глибину і усвідомленість знань і вмінь з історії за такими вимогами:

- знання і розуміння закономірностей історичного процесу;
 - знання фундаментальних явищ і тенденцій з історії України у контексті світової історії;
 - вміння виділити національно-своєрідне на фоні загально-історичного розвитку людства;
 - опанування навичками самостійного аналізу джерел і наукової літератури згідно з вимогами джерелознавчих та історіографічних дисциплін;
 - уміння аналізувати історичний матеріал під кутом зору методологічного плюралізму, наукової об'єктивності і багатофакторної обумовленості історичного процесу;
 - вміння здійснювати порівняльний аналіз тотожних процесів у різних країнах світу;
 - вміння узагальнювати типові процеси і явища в світовій історії.
- Оцінювання знань та вмінь абітурієнтів здійснюється з урахуванням

індивідуальних особливостей вступника і базується на наступних критеріях:

- оцінку **"відмінно"** виставляють абітурієнту, який вільно володіє матеріалом та історичною термінологією, здатний до самостійного критичного ставлення до історичних подій і явищ, виявляє закономірності, основні тенденції та протиріччя історичного процесу, вміє робити аргументовані висновки; володіє ґрунтовними знаннями з історіографії історії України.
- оцінку **"добре"** заслуговує абітурієнт, який вільно володіє матеріалом, висловлює власну точку зору стосовно подій, явищ, процесів, вміє аналізувати, порівнювати, узагальнювати матеріал, синхронізувати історичні події і явища; орієнтується у провідних історіографічних концепціях історії України.
- оцінка **"задовільно"** виставляється абітурієнту, який розкриває фактичний матеріал, дає характеристику явищам, відтворює загальну картину історичних процесів, визначає історичні поняття, знає основні дати; частково знає окремі історіографічні доробки.
- оцінку **"незадовільно"** заслуговує абітурієнт, який не володіє необхідними знаннями, лише фрагментарно відтворює фактичний матеріал і не здатний до аналізу подій, процесів і явищ.

Частина І. Історія України.

Тема: Первіснообщинний лад - доба кам'яного віку, епоха міді-бронзи на території України.

Палеоліт: визначення епохи, її хронологічні рамки, періодизація. Час появи найдавніших людей в межах України, розвиток палеолітичних культур.

Мезоліт: хронологія, характеристика здобутків мезолітичного населення. Формування людського суспільства: первісне людське стадо, дородова община, родовий лад.

Неоліт: визначення доби як нової історичної епохи. "Неолітична революція", її суть і значення. Неолітичні землероби і скотарі на території України.

Енеоліт: визначення, хронологічні рамки. Відкриття металургії міді. Перший великий суспільний поділ праці. Трипільська культура та інші культури землеробського і скотарського населення мідного віку України.

Бронзовий вік: визначення, хронологічні рамки. Технологія бронзолivarного виробництва. Другий великий суспільний поділ праці. Основні тенденції розвитку культур давнього населення України в епоху бронзи. Початок розкладу первіснообщинного ладу і формування станово-класового суспільства.

Тема: Формування цивілізованого суспільства - доба раннього залізного віку на території України

Ранній залізний вік: визначення, хронологічні рамки. Роль і значення впровадження залізних знарядь праці. Цивілізація - новий щабель у розвитку людства. Вождівство як перехідна ланка від первісності до цивілізації. Кіммерійці:

походження, історичний розвиток, господарство, побут, суспільство. Скіфи, їх утвердження у Північному Причорномор'ї. Скіфо-перська війна і формування Великої Скіфії, її етногеографія за Геродотом; сучасне бачення проблеми. Історичний розвиток, господарство, побут, суспільство Великої Скіфії в V-IVст. н.е.. Скіфська державність. Мала Скіфія в Криму.

Сармати: античні джерела, археологічні дані про походження сарматів. Сарматські міграції, утвердження сарматів на території України. Господарство, побут і суспільство сарматів.

Грецька колонізація Північного Причорномор'я: концепції, етапи, характер та основні осередки на території України. Основні періоди та етапи історичного розвитку Ольвії, Тіри, Херсонеса, Боспора, їх державно-політичний устрій.

Етнічний склад населення, суспільство, економіка, побут та культура. Вплив античної цивілізації на автохтонне населення давньої України.

Тема: Східні слов'яни у давнину (V - поч. IX ст.)

Класичне слов'янознавство та сучасні наукові гіпотези етногенезу слов'ян. Утворення східної гілки слов'янства. Історико-археологічна концепція київської школи: М.Брайчевський, О.Приходнюк, В.Баран, Д.Козак, М.Чмихов, Р.Терпиловський, П.Толочко, Є.Максимов. Найдавніші писемні та археологічні джерела про слов'ян. Культурно-етнічна консолідація східнослов'янського масиву на давньоукраїнських землях за часів великого переселення народів (III-VII ст.) Розвиток суспільних відносин у східних слов'ян у добу "воєнно-родової демократії". Антський та дулібський воєнно-політичні союзи: історія взаємин з готами та гуно-аварськими етносами, суспільний устрій, господарство, побут, вірування та звичаї. Наукові гіпотези етно-культурної ідентифікації антів і склавів (східних). Концепції М.Грушевського, В.Петрова про автохтонне походження українського народу.

Від писемних склавів і антів до історичних племінних князів східних слов'ян (IV-IX ст.). "Повість временних літ" про назви, географію розселення та звичаї східнослов'янських союзів племен на українських землях. Літописний образ Дніпра і "шляху з варяг у греки" та наукові оцінки. Полянське племінне князівство та його роль у становленні ранньодержавного об'єднання Руська земля. Історіографічний огляд про походження апелятиву "поляни". Суспільні відносини, соціальна стратифікація, господарство. Літописна характеристика та наукові гіпотези щодо заснування Києва та Старокиївської династії. • Тюркокочовий фактор у східнослов'янській історії раннього середньовіччя. Утворення Хозарського каганату та його вплив на слов'янське населення Середнього Подніпров'я. Слов'яно-хозарські відносини за писемними джерелами та їх наукова інтерпретація (М.Артамонов, Б.Рибаків, О.Новосельцев, О.Пріцак, П.Толочко та ін.).

Тема: Історія Русі-України (сер. IX – 40 р. XIII ст.).

Передумови утворення Руської землі з центром у Києві. Джерела та історіографія. Давньоруське літописання. Літописи дохристиянської Русі - "Велес книга" та "Літопис Аскольда": дискусійність гіпотез і науковий пошук. "Повість временних літ" як фундаментальне джерело з історії Київської Русі. Місцеве літописання та його джерелознавчий аналіз.

Перші відомості про "Русь" в джерелах. Літописна інтерпретація питання "звідки пішла Руська земля і хто в ній почав спершу княжити, і як Руська земля постала". Провідні історіографічні гіпотези про походження етноніма "Русь". Етимологія понять Русь-Україна, Мала Русь, Велика Русь. Перші згадки назви "Україна". Сучасний стан наукового доробку проблеми у ретроспективі концепції М.Грушевського.

"Повість временних літ" про початки державного об'єднання "Руська земля". Наукове розв'язання питання: Русь - північна чи південна. Просторові координати "Руської землі" у Середньому Подніпров'ї. Київське князівство за Аскольда та Діра. Поширення християнства.

Норманський фактор у руській історії: літописні сюжети та науковий аналіз. Етнічний склад скандинавів на Русі. Події 882 р. Князі Олег та Ігор на Київському столі. Русь в системі візантійських і хозарських взаємин.

Язичництво східних слов'ян та його еволюція. Міфологеми язичництва у літописанні та інших давньоруських творах. Образ князя в язичницькій ментальності слов'янського населення Русі.

Київська держава в середині X ст. - 50-х рр. XI ст. Реформаторська діяльність княгині Ольги, великих руських князів Володимира та Ярослава Мудрого. Об'єднання східнослов'янських земель у державній системі родового сюзеренітету. Формування адміністративно-територіальної конфігурації Руської держави.

Офіційне запровадження християнства на Русі. Літописна характеристика "вибору віри Володимиром" і "Корсунської легенди" та наукові реконструкції охрещення князя Володимира, його дружини, киян і населення Русі.

Становлення руської церковної організації та статус Київської митрополії в системі Візантійського патріархату. Місце церкви у соціальному та етнокультурному розвитку давньоруського суспільства. Вплив християнства на еволюцію морально-етичних норм суспільного життя. Духовні та політико-правові ідеї праці митрополита Іларіона "Слово про Закон і Благодать". Цивілізаційне значення християнізації Русі.

Загострення політичної боротьби за Київський стіл між Володимировичами. Літописна версія та науковий аналіз причин і механізму міжусобних війн. "Заповіт" Ярослава Мудрого та еволюція родового сюзеренітету.

Тріумвірат та дуумвірати Ярославичів на Русі в XI ст. - поч. XII ст. Система Любецького з'їзду як прийнятна модель внутрішнього державного правопорядку та поліцентризму. Посилення тенденції загальноруської єдності в першій третині XII ст. Події в Києві у 1113 р. Політична програма князя

Володимира Мономаха.

Русь у добу феодальної роздробленості (40 рр. XII ст. - перша третина XIII ст.). Причини, сутність і періодизація роздробленості Русі як історіографічна проблема. Провідні тенденції історичного розвитку князівств-земель. Київська земля. Чернігівське та Новгород-Сіверське князівства. Переяславське князівство.

Волинська та Галицька землі в XI-XII ст.: формування території, порубіжних кордонів і міст, політична історія. Утворення великого Галицько-Волинського князівства. Роман Мстиславич і його політична діяльність. Феодальна війна на території Галицько-Волинської Русі. Відвоювання князем Данилом Романовичем Галицького столу.

Регіональна консолідація та політичні змагання за першість на Русі й володіння Києвом у 60-ті рр. XII ст. - 30 рр. XIII ст.). Ольговичі, Ростиславичі, Мстиславичі, Давидовичі, Довгоруковичі у боротьбі за старшинство на Русі.

Тема: Державно-політичні та суспільні відносини у давньоруській державі.

Военно-торгівельна організація та політична форма держави "Руська земля" на початковому етапі розвитку (сер. IX - сер. X ст.); її історична еволюція (кінець X - поч. XIII ст.) Історіографія проблеми. Великокнязівська влада, право та ідеологія. Князь і дружина, засади взаємин між ними. Полюддя: прагматична дія і релігійний ритуал. Віче та собори на Русі. Князівські сейми -з'їзди.

Соціально-економічний розвиток Київської Русі (IX-XIII ст.). Соціальна стратифікація давньоруського суспільства за "Руською Правдою". Вільні, напіввільні та залежні категорії населення. Давньоруська сім'я, побут та шлюбні відносини. Характеристика соціальних рухів у Русі. Літописні сюжети та сучасні наукові доробки з теми.

Форми великого землеволодіння на Русі (X-XIII ст.). Історіографія проблеми. Землеволодіння та господарство князівське і боярське. Церковна власність та господарство. Місце та значення великого землеволодіння в економіці Древньої Русі; колективна державна власність; система повинностей у давньоруському суспільстві. Давньоруське село та сільське господарство.

Шляхи формування та генезис давньоруських міст; топографічна структура, соціальна типологія та управління, господарське життя. Ремесло та торгівля, гроші та грошовий обіг у Київській Русі.

Етнічна характеристика Русі (IX - XIII ст.). Історіографічні концепції про етнічний розвиток Русі. Традиції історіографії XVII - поч. XIX ст. (В.Татищев, О.Рігельман, Д.Бантиш-Каменський, О.Шафонський, Я.Маркович ін.). Історіографічні розвідки та загострення етнічної теми Київської Русі в XIX ст. (М.Погодін, М.Максимович, М.Костомаров, В.Антонович, О.Шахматов, М.Грушевський). Провідні гіпотези етнічної історії Русі в історіографії XX ст. і на сучасному етапі (І.Огієнко, В.Мавродін, К.Гуслистий, Б.Греков, Б.Рибаків, П.Толочко, В.Петрухы, О.Толочко, Л.Залізник, Д.Степовик ін.).

Етнографічна специфіка східних слов'ян напередодні утворення Київської Русі та посилення інтеграційних тенденцій. Етнічні процеси в X-XI ст. Роль

православної церкви в етнокультурній історії Русі. Давньоруська етнокультурна спільність: поняття, сутність, регіональні виміри. Етнічні процеси в епоху удільної роздробленості держави. Етнічний склад і етнічне самоусвідомлення населення південноруських князівств-земель.

Тема: Зовнішня політика та міжнародні відносини Київської Русі

Геополітична конфігурація Русі та її вплив на формування міжнародних зв'язків на початковому етапі Київської держави. Політико-правовий характер русько-візантійських угод кінця IX - пер. половини X ст. Русь в системі міжнародних відносин 2-ї половини X ст. Східний та південний напрями зовнішньої політики князя Святослава. Русько-болгаро-візантійський вузол відносин і імперські плани Святослава. Поліцентричний характер міжнародних відносин Русі в XI-XIII ст. Відносини з сусідніми слов'янськими державами. Русь і Степ. Печенізька доба в історії Давньоруської держави. Половецький фактор в руській історії та його вплив на загострення внутрішніх протиріч в Київській Русі. Монголи та Русь: перша зустріч і перша кров, битва на р. Калці та її наслідки.

Тема: Культура Київської Русі та її історичне значення.

Шляхи формування давньоруської культури та глибинна закоріненість історичних традицій. Писемність і освіта. Літописання та література. Архітектура та мистецтво. Історичне значення та місце давньоруської культурної спадщини у скарбниці світової культури.

Тема: Південно-Західна Русь-Україна під ігом Золотої Орди.

Літописні джерела та історіографія питань. Різноманітність та суперечливість оцінок. Героїчний супротив і боротьба руського народу з монголо-татарською навалою орд хана Батия. Монгольського завоювання Південно-Західної Русі і встановлення іга золотоординських ханів. Сутність і форми васальної залежності українських земель від Орди в економічній, політичній, військовій сферах. Переписи населення 1245, 1250, 1260 рр. наслідки монгольської навали. Чернігівська земля в період її завоювання монголами: діяльність князя Ростислава Михайловича; удільне дроблення деурбанізація, часткове спустошення; відхід Чернігівського політичного центру до Брянського князівства. Становище князівств Середнього Подніпров'я: зникнення Переяславщини; ослаблення Київщини та переїзд в 1299 р. Митрополита Максима до Володимира – на Клязьмі, згодом до Москви. Втрата Києвом ролі «об'єднувача слов'янських земель». Дискусія про «перетікання Київської історії» та утворення 2-х політичних центрів Русі.

Галицько-Волинське князівство після навали Батия: руйнація; перебування князя Данила на Заході; боярські усобиці; Ярославська битва 1245 р. Причини і наслідки поїздки князя Данила в Сарай . Васальна залежність. Зміцнення князівства. Зовнішньополітичні заходи Д. Галицького по створенню міжнародної анти ординської коаліції. Військові дії в 50-60 рр. XIII ст. та їх наслідки.

Стосунки наступників Данила Галицького з ординськими ханами.

Тема: Інкорпорація українських земель у державно-політичні і суспільно-економічні системи Литви та Польщі. (сер. ХІУ – сер. ХУІ ст.).

Історичні обставини для України сер. ХІУ ст.

Джерела та стан наукової розробки історії перебування українських земель у складі ВКЛ. Різноманітність і суперечливість історіографічних оцінок литовської доби та становища українського суспільства. Періоди історії Литовсько-Руської держави.

Початок литовської політичної зверхності. Приєднання до Литви Волині, Київщини з Переяславщиною, Чернігово-Сіверщини та Поділля. Особливості адміністративно-політичного і правового устрою. Заміна руської династії Гедиміновичами. Суть принципу управління – «старого не змінюємо, а нового не запроваджуємо». Київське князівство часів Ольгердовичів як консолідуючий центр українського народу.

Об'єднавчо-інтеграційні процеси між Литвою і Польщею. Боротьба Польщі, Угорщини та Литви за Галичину. Кревська унія 1385 р. та її наслідки. Централізаторська політика Вітовта по збереженню єдності ВКЛ. Ліквідація удільних князівств. Зростання невдоволення. Спроби відновлення статусу українських князівств. Посилення промислових настроїв та російських впливів і військових дій у ВКЛ. Соціальна стратифікація українського суспільства. Еволюція феодального стану і земельних відносин та становище селянства за їх економічним і правовим статусом. Литовські статuti. Міста: інфраструктура, етнічний склад, Магдебурзьке право. Торгівля.

Тема: Українські землі в складі Речі Посполитої: політичний та соціально-економічний розвиток.

Передумови Люблінської унії. Велике князівство Литовське і Королівство Польське на шляху реалізації унійної ідеї. Люблінський сейм 1569р. Позиція української аристократії на сеймі. Перехід українських земель під владу Корони Польської в складі Речі Посполитої, їх нова організація. Українська феодальна верства в нових умовах: зростання князівської могутності, консолідація шляхетської верстви. Магнатсько-шляхетська колонізація Наддніпрянської України. Українці, поляки, євреї в новоосвоєних регіонах. Розвиток сільського господарства. Зміни в економічному і правовому становищі селянства. Юридичне оформлення кріпосного права. ІІІ Литовський статут. Міста і міщанська верства в післяунійних умовах. Внутрішня і зовнішня торгівля.

Церква і релігія в Україні у ХІV - на початку ХVІІ ст. Братства. Пошук шляхів релігійного порозуміння, Брестська церковна унія і загострення міжконфесійних відносин. Відновлення і легалізація православної церкви. Релігійно-суспільна діяльність митрополита Петра Могили.

Тема: Виникнення українського козацтва та його роль в історії українського народу (XV - сер. XVII ст.)

Етимологія слова "козак". Концепції походження українського козацтва. Перші документальні згадки про українських козаків. Козацька колонізація "Дикого Поля". Характер занять, соціального устрою на козацьких землях. Виникнення Запорізької Січі. Законодавча, виконавча та судова влада на Січі. Військове мистецтво запорізьких козаків. Боротьба козаків з агресією турецьких та кримськотатарських загонів. Історичні постаті: Д.Вишневецький-Байда, Б.Ружинський, І.Підкова.

Утворення реєстрового козацтва і початок трансформації козацтва з побутового явища в окремий стан українського суспільства. Козацько-селянські повстання кінця XVI ст. під проводом К.Косинського, С.Наливайка, Г.Лободи, їх історичне значення. Показання населення Брацлавщини, Правобережного Подніпров'я та Лівобережжя на початку XVII ст. як фактор національно-визвольного й антифеодального руху. Виникнення поміркованої (компромісна) та радикальної (непримиренної) партій в козацтві. Політичний курс гетьмана П. Сагайдачного на перетворення козацтва у впливову військово-політичну силу в Україні і басейні Чорного та Азовського морів. Козаки в Хотинській війні 1621 р. Спільні походи запорізьких та донських козаків на Кримське ханство і Туреччину в 20-х - 40-х рр. XVII ст. "Азовське сидіння" 1637-1642 рр. Крах поміркованої партії в козацтві по закінченні Хотинської війни і радикалізація настроїв козацько-селянських мас в 20-х - 30-х рр. XVII ст. Повстання 1625 р. і Куруківський договір. Повстання 1630 р. Т.Федорович. Переяславська угода. "Статті для заспокоєння руського народу". Зруйнування Коцацької фортеці на Дніпрі козаками І.Сулими. Повстання 1637 р. П.Павлюк (Бут), К.Скидан. Битви під Кумейками та Боровицею. "Ординація Війська Запорізького Реєстрового" 1638 р. Повстання 1638р. під проводом Я.Острянина та Д.Гуні. Причини поразок та історичне значення козацько-селянських повстань 20-х - 30-х рр. XVII ст.

Запорізька Січ і українське козацтво в міждержавних відносинах протягом 20-х - 40-х рр. XVII ст. Козацтво в Тридцятилітній війні. Відносини з Західною Грузією, шахським Іраном, Швецією, Російською державою.

Тема: Національно-визвольна боротьба українського народу середини XVII ст. та формування козацько-гетьманської держави.

Україна в складі Речі Посполитої напередодні повстання Б.Хмельницького. Визрівання революційної ситуації. Початок, причини та наслідки повстання 1648 р., битви під Жовтими Водами та Корсунем. Основні етапи визвольної боротьби українського народу проти Польщі, їх рушійні сили, характер та вплив на становище в Речі Посполитій. Трансформація війни в революцію. Етапи національно-визвольної революції (1648-1676 рр.). Розгортання війни в 1648-1649 рр.: битви під Пилявцями, оолога Львова, Замостя. звільнення західного регіону та формування державних інституцій. Повернення армії Б.Хмельницького на схід та вступ до Києва. Проголошення програмових засад виборювання української держави. Зборівський договір 1649 р. Формування української козацько-гетьманської держави: органи влади, адміністративно-територіальний устрій, створення армії, фінансова

система, судочинство, соціально-економічна структура. Внутрішня і зовнішня політика уряду Б.Хмельницького.

Білоцерківський договір 1651 р. та його наслідки. Військові події 1651-1653рр. Пошук альтернатив вибору військово-політичного союзника. Переяславська Рада та договір з Московською державою 1654 року. "Березневі статті": зміст та політико-правова оцінка. Війна з Польщею 1654-1656 рр. Віленська угода. Зміна союзницької орієнтації Б.Хмельницького. Оцінка Гетьмана як державотворця, військового діяча, дипломата, людини.

Тема: Україна в другій половині XVII ст. Руїна. Спроби збереження державності.

Внутрішнє становище Гетьманщини та Слобожанщини: економіка, торгівля, поширення феодалного землеволодіння, соціальне становище суспільних верств. Розвиток ремесла, торговельні шляхи, заняття населення. Стосунки із Запорозькою Січчю.

Політичне становище України. Загострення суспільних суперечностей та боротьба старшинських угруповань за політичну владу в 50-60-х рр. Руїна: причини та прояви. Гетьманування І.Виговського. Політична концепція Ю.Немирича. Причини і початок громадянської війни. Полтавська трагедія. Галицький договір 1658 р. та його наслідки. Битва під Конотопом. Повстання І.Богуна та І.Сірка. Юрій Хмельницький. Слободищенський трактат 1660р. Розкол України.

Гетьмани Правобережжя - П.Тетеря і Лівобережжя - І.Брюховецький. Андрусівське перемир'я 1667 р. Об'єднавча політика гетьмана П.Дорошенка, його союзницькі орієнтації. Бучацька угода 1672 р. Лівобережна Україна за часів гетьманів Д.Многогрішного, І.Самойловича. Наслідки для України

"Вічного миру" 1686 р. між Росією і Польшею. Становище Гетьманщини в кінці XVII - першій чверті XVIII ст.

Тема: Україна за часів гетьманування І.Мазепи. Посилення інкорпораційних процесів у складі Російської імперії (кінець ХУІІ - 20-і рр. ХУІІІ ст.).

Посилення московської держави. Політика Петра І щодо України. Гетьманування І.Мазепи, його внутрішня політика. Участь України у Північній війні. Шведська орієнтація І.Мазепи. Полтавська битва 1709р. та її наслідки. Конституція і "Вивід прав України" П.Орлика. Реформи Петра І та Україна: господарство, торгівля, податки. Становище Запорізької Січі.

Політичний розвиток Гетьманщини та Запорожжя у XVIII ст. Етапи наступу російського царизму на автономію України. Перша Малоросійська колегія 1722-1727 рр. Наказний гетьман П.Полуботок. Гетьманування Д.Апостола. Гетьманський уряд 1734-1750 рр. К.Розумовський та його реформаторські наміри. Скасування Гетьманщини. II Малоросійська колегія. Ліквідація козацького устрою.

Соціально-економічний розвиток українських земель у складі Російської імперії з середини XVIII ст.: сільське господарство, промисловість, торгівля. Інтеграція економіки України у загальноросійський ринок. Становище селян і козаків.

Ріст феодального землеволодіння. Кріпосне право. Загострення соціальних відносин. Повстання. Заселення, соціально-економічний розвиток Південної України.

Правобережжя та західноукраїнські землі: політичне, соціально-економічне становище, суперечності. Феодально-кріпосницьке гноблення, національні, релігійні утиски. Фільварки. Народні рухи, визвольна боротьба. Гайдамаки. Опришки.

Три поділи Речі Посполитої та їх наслідки для України.

Тема: Культура України в середині ХІУ – ХУІІІ ст.

Історичні умови та труднощі розвитку культури українського народу в сер. ХІУ – сер. ХУІІІ ст. Становище освіти, пошуки, віри, мови, літописання. Шкільництво в монастирях і при церквах, колегіях, бурсах-школах (з 1586 р.).

Острозька колегія (К. Острозький, Г. Смотрицький). Утворення і діяльність Києво-Могилянської колегії. П. Могила, Навчання і викладання в університетах Західної Європи, Юрій Дрогобич, П. Русин, С.Оріховський. Вплив на українську культуру ідей гуманізму та просвітництва. Друкарство. Швайпольт Фіоль, Іван Федоров «Апостол», «Буквар», «Острозька біблія». Література. Мистецтво. Народна творчість. Вплив культури на етнічну свідомість народу.

Розвиток культури в сер. ХУІІ – ХУІІІ ст. Виникнення та діяльність вищих шкіл. Києво-Могилянська академія: зміст освіти, значення. Колегіуми в Чернігові, Харкові, Переяславі. Освіта населення. Освіта населення. Традиції в розвитку літератури, мови, Філософські твори. І. Гізель, Г. Кониський, С. Яворський. «Синописс», «Києво-Печерський патерик». Козацькі літописи. «Історія Русів». Література і поетична школа. Українські вчені в природознавстві, медичні. Архітектура. Козацьке бароко. Образотворче мистецтво.

Музика. Митці. Вплив ідеї ренесансу і козацького демократизму на подальшу добу національного відродження.

Тема: Українські землі в першій половині ХІХ ст.

Українські землі в першій половині ХІХ ст.: політико-адміністративний лад, місце в імперській національно-регіональній політиці урядів Росії та Австрії. Народонаселення і тенденції його регіонального розміщення. Колонізація Півдня. Етнічна структура населення, міжетнічні відносини. Соціально-економічне становище українських земель в першій половині ХІХ ст. Тенденції консервації традиційної аграрної економіки. Галузева структура промисловості, її доіндустріальний характер. Українські міста, їх типологія. Явища застою міської економіки. Гальмівний вплив феодальної системи. Станова структура українського суспільства, норми суспільних відносин у першій половині ХІХ ст. Зародження політичної опозиції в українському суспільстві. Російський дворянський радикалізм (декабризм), його програмні позиції, організація, тактика "військової революції". Декабризм та національне питання. Польсько-шляхетський рух та Україна.

Зародження українського національного руху в Наддніпрянщині. Дворянський автономізм. Етап "збирання спадщини". Культурно-ідейна спадщина Кирило-Мефодіївського товариства. Ідеї "слов'янської федерації".

Особливості генезису українського національного руху в Австро-Угорщині. Греко-католицька церква та "проблема русинів". "Руська трійця". Велика австрійська революція 1848-49 рр. та Західна Україна. Головна Руська Рада, суперечливість її політичної платформи та тактики. Уроки революції.

Тема: Системні реформи в Російській та Австро-Угорській імперіях і пореформенна модернізація українського суспільства.

Імперські реформи в Австро-Угорщині в сер. XIX ст. Впровадження конституційного ладу та федералістичної системи. Реформи в історичних долях Західної України.

Характерні риси реформаторського процесу в Російській імперії. Селянська реформа, особливості її впровадження на українських землях. Земська та судова реформи, перетворення в системі освіти. Скасування рекрутської системи. Роль реформ 60-70-х рр. XIX ст. в подальшій історичній еволюції українського суспільства.

Пореформенна індустріально-капіталістична модернізація, її факторна обумовленість, регіональні особливості. Виникнення нових промислових галузей та сучасної економічної інфраструктури (банки, біржі, акціонерне засновництво та ін.). Соціальні наслідки модернізації. Урбанізація, нова культурно-економічна роль міст. Руйнування феодальної станової структури, формування класів капіталістичного індустріального суспільства. Етнічні аспекти модернізації.

Непропорційність ролі українців у цьому процесі. Посилення тенденцій "русифікації" етнічної структури українського суспільства.

Тема: Формування багатопартійності в пореформенному українському суспільстві.

Передпартійні суспільні рухи у Наддніпрянщині пореформенно! доби. Російське народництво. "Ходіння в народ". Тероризм, його поразка на поч. 80-х рр. Російський ліберальний рух в Україні. "Петиційна кампанія". Тактична слабкість ліберальної течії.

Зародження соціал-демократії, фактори її популяризації. Пореформене "українофільство". Обмеженість і криза "культурницької" тактики. М. Драгоманов та його федералістична концепція. Початок "політизації" українського руху. Поява політичних гуртків. ЗБУО. Створення політичних партій. РСДРП, її внутрішнє розшарування. Створення партії соціалістів революціонерів, її організації в Україні. Формування центристсько-ліберальних структур в Україні. Єврейські політичні партії в Україні. БУНД. Створення РУП, її подальша ідейно-політична еволюція. Криза РУП та її розпад. Українська соціал-демократична спілка. Створення УСДРП, її соціальна база, програма та тактика.

Український націонал-лібералізм на поч. XX ст. Виникнення УДП, причини її політичної слабкості.

Громадський рух в Зах. Україні пореволюційних років. Поразка "рутенства". Поширення "русофільства", його політична сутність. Виникнення

"народовства", його культурно-ідейна платформа. Крах "пової ери". Радикалізм у Західній Україні, його ідеї та тактика. Полеміка радикалів з "русофілами" та "народовцями".

Створення УРП, УНДП та соціал-демократії. Формування громадських організацій західних українців (кооперації, "просвіт", молодіжно-спортивних організацій).

Польсько-український етнополітичний конфлікт, його причини, суть та наслідки.

Тема: Українські землі на початку ХХ ст.

Революція 1905-1907 рр. та Україна. Провідні суспільні класи українського суспільства в революції. Завершення формування багатопартійної системи. Розстановка партійно-політичних сил: лівий радикалізм, лібералізм, рухи праворадикального спрямування.

Український національний рух у період революції, його організація та політичний курс. Причини слабкості. Українські фракції в I та II Державних Думах.

"Третьочервнева" монархія та Україна. Тактика придушення ліворадикальної опозиції та національних рухів. Столипінський економічний курс та його наслідки в Україні. Перша світова війна та Україна. Місце "українського питання" в політиці воюючих держав. Українська політична еліта в її ставленні до війни. Назрівання політичної кризи в Російській імперії. Лютнева революція та Україна.

Тема: Українська національна державність у 1917-1919 рр.

Криза російської державної системи після Лютневої революції. Суть "двовладдя". Консервативна та ліворадикальна альтернативи "березневому компромісові". Провал корніловського заклоту. Тенденції "більшовизації" масових настроїв.

Створення Української Центральної Ради, її суспільна база, організація. Провідні партії Центральної Ради. Тактика Центральної Ради. Проголошення автономії України. Взаємовідносини з Тимчасовим урядом. Центральна Рада в умовах назрівання загальноросійської революційної кризи.

ІІ Універсал, проголошення УНР. Війна між Раднаркомом та Центральною Радою, її причини, хід, наслідки. Проголошення IV Універсалу. Брестський мир, австро-німецька окупація України. Державний переворот 29 квітня 1918 р. Історичні заслуги та прорахунки Центральної Ради. "Українська Держава" П.Скоропадського, її класова та політична опора. Економічний курс гетьманату, його культурна політика. Політична криза восени 1918р. Крах австро-німецького блоку в першій світовій війні та його наслідки.

Проголошення ЗУНР, її територіальне розчленування сусідніми державами. Польсько-українська війна 1918-1919 рр.

Повстання Директорії, відновлення УНР. Сутність режиму Директорії, його політична суперечливість. Конфронтація з РРФСР та комуністичним урядом України. Поразка Директорії.

Тема: Утвердження радянсько-комуністичного режиму в Україні

Основні засади комуністичного будівництва в УСРР 1919 – 1921 рр. Форма і суть української радянської державності. Радянсько-польська війна. Плани воюючих сторін. Суть польсько-петлюрівських договорів. Періодизація військових дій. Ризький мирний договір, його наслідки для України. Ліквідація останніх осередків організованого збройного опору радянському режимові наприкінці 1920 р.

УСРР і криза політики «воєнного комунізму» 1920-1921 рр. «Воєнний комунізм»: ідеологічне обґрунтування політики. Ленінська політика економічного штурму. Загальна характеристика народного господарства України на 1921-ий рік. Спроби переходу до прямого комуністичного виробництва і розподілу. Стан сільського господарства. Продовольча та хлібна розкладка. Соціальні наслідки політики «воєнного комунізму». Структурні зміни в українському суспільстві.

Політична криза режиму „воєнного комунізму”. Селянський повстанський рух в Україні.

Тема: УСРР у період нової економічної політики (1921 – 1929 рр.)

Причини та ідеологічне обґрунтування переходу до нової економічної політики. X з'їзд РКП(б). Заміна продрозкладки на продподаток. Розвиток ідеї непу в працях В.І.Леніна.

Розвиток народного господарства в період непу. Реалізація нової економічної політики в промисловості. Перебудова управління державним сектором промисловості. Трести. Запровадження економічних методів управління. Грошова реформа 1922-1924 рр. Заходи щодо відродження сільського господарства. Запровадження нового земельного законодавства. Діяльність КНС. Еволюція відносин держави і приватного селянського господарства. Колгоспне і радгоспне будівництво. Економічні та соціальні суперечності непу.

Міжнародне становище УСРР. Зовнішньополітична діяльність УСРР. Міжнародні конференції та участь в них української дипломатії. Причини згорання дипломатичної активності УСРР.

Утворення СРСР та входження до нього УСРР. Пошуки форм державного об'єднання радянських республік. Дискусії навколо устрою союзної держави. Сталінська ідея автономізації Росії і ставлення до неї українського компартійного керівництва. I з'їзд Рад СРСР. Проблеми конституційного устрою СРСР. Перша конституція СРСР 1924 р. Зміни в конституції УСРР 1925 р. УСРР в рамках союзної держави: декларативність і реалії.

Політика коренізації: українізація і розвиток національних меншин. Адміністративно-територіальна реформа. Встановлення монополії компартії на владу. Боротьба з націонал-ухильництвом. Початок політичних репресій.

Боротьба з неписьменністю. Налагодження системи народної освіти. Підпорядкування науки контролю партійних і державних органів. Основні тенденції розвитку культурного будівництва.

Тема: Радянська Україна в умовах сталінізму (1929-1939 рр.)

Формування командно-адміністративної системи і режиму особистої влади Сталіна. Сутність сталінізму. Зовнішньополітичні чинники та внутрішні передумови “сталінської революції зверху”. Еволюція радянської тоталітарної системи наприкінці 20-х – у 30-х рр. ХХ ст. в Україні. Функції і значення терору. Організація апарату насильства та його виконавці в Україні.

Проведення індустріалізації в УСРР. Завдання, труднощі та шляхи індустріалізації в УСРР. Проблема джерел фінансування. Запровадження планування як основного методу управління народним господарством. Боротьба із “шкідництвом” і “саботажництвом”. “Шахтинська справа”. Соціалістичні змагання. Життєвий рівень робітників. Значення індустріалізації та її наслідки для України.

Суцільна колективізація в УСРР. Ідеологічне обґрунтування колективізації сільського господарства. Мотиви, практика та етапи проведення колективізації. Хлібозаготівельні кризи кінця 20-х рр. Перехід до суцільної колективізації Розкуркулення. Основні елементи колгоспної системи та її ефективність. Колгоспи та радгоспи. Значення і наслідки колективізації в Україні.

Причини голодомору 1932-1933 рр. Дискусійність питання і розмаїття трактовок в історіографії. Дослідження голодомору у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Наслідки голодомору.

Сталінські репресії 1930-х рр. Розстріляне відродження. Політичні процеси за “антирадянську діяльність». Механізм здійснення репресій та безпосередні виконавці. Значення і наслідки репресій.

Розвиток науки і культури в 1930-х рр. Зміни в національній політиці радянської влади в Україні. Вплив репресій на стан науки і культури, посилення контролю за ними з боку радянських партійних органів.

Тема: Західноукраїнські землі у 1920-1930-х рр.

Соціально-економічне та політичне становище західноукраїнських земель у складі Польщі, Румунії та Чехословаччини. Розвиток суспільно-політичного життя на українських землях. Діяльність політичних партій та громадських рухів. Національно-визвольний рух. Український націоналізм в міжвоєнний період: ідеологія і практика Створення ОУН. Становище греко-католицької церкви. Культурно-релігійна діяльність митрополита А.Шептицького.

Тема: Україна в період Другої світової війни (1939-1945 рр.)

„Українське питання” напередодні та на початку II світової війни. Геополітичний контекст створення та ліквідації Карпатської України. Радянсько-німецький пакт про ненапад. Таємний протокол до нього. Початок Другої світової війни. Радянсько-польська війна 1939 р. та включення Західної України в склад СРСР. Радянська західноукраїнських областей.

УСРР на першому етапі радянсько-німецької війни (1941-1942 рр.). Розстановка сил напередодні радянсько-німецької війни і проблема

превентивного удару в історіографії. Причини поразок радянських військ. Оборонні операції: результати та стратегічне значення. Завершення окупації України німецькими військами. Мобілізаційні заходи 1941-1942 рр. в Україні.

Окупаційний режим та Рух Опору на окупованій території України. Україна в тактичних та стратегічних планах Німеччини та її союзників. Генеральний план „Ост”. Зони окупації на території України та специфіка окупаційної політики в них. Проблема українського колабораціонізму. Партизанський рух та радянське підпілля в Україні: організаційне становлення, форми боротьби. Націоналістичний рух Опору: організаційне становлення, програмні цілі, форми боротьби. Створення УПА.

Визволення України від німецьких військ. УСРР на завершальному етапі II світової війни (1943-45 рр.). Перемога Червоної армії під Сталінградом і в Курській битві. Визволення Лівобережної України. Падіння «Східного валу». Січнево-лютневий наступ 1944 р. Корсунь-Шевченківська битва. Весняний наступ Українських фронтів. Кримська наступальна операція. Визволення Західної України. Завершення вигнання окупантів з України.

Мобілізаційні заходи 1942—1943 рр., їх особливості та наслідки. Внесок українських учених і діячів освіти та культури в Перемогу. Політика радянської влади на визволеній території України. Становище в західних областях України.

Тема: Повоєнна відбудова і становище УРСР в перше повоєнне десятиліття.

Українська РСР в зовнішньополітичному курсі СРСР. Легітимація нових кордонів УРСР. Утворення ООН. Участь українських представництв у створенні та діяльності міжнародних організаціях. Обміни населенням між УРСР та Польщею. Операція „Вісла”.

Вплив війни на психологічний клімат в українському суспільстві. Радянсько-партійна система в УРСР в післявоєнні роки. Відновлення радянської влади в західних областях України. Боротьба радянської влади з ОУН та УПА. Мотиви і обставини ліквідації УГКЦ. Радянська влада і церква в УРСР.

Відбудова народного господарства в повоєнне десятиліття. Проблема збитків та військових втрат УРСР в роки війни. Особливості відбудовчих процесів в Україні: масштаби, джерела фінансування, пріоритети, управління. Роль адміністративно-командної системи в відбудові народного господарства. Голод 1946—1947 рр. Зміни в соціальній структурі українського суспільства. Номенклатура. Радянська інтелігенція. Українське колгоспне селянство. Робітничий клас. Матеріальне становище населення. Етнічна структура українського суспільства.

Загальні тенденції культурного розвитку України у другій половині 40-на початку 50-х рр. Посилення ідеологічного тиску та відновлення масових репресій. «Жданівщина». Боротьба з «націоналізмом» та „космополітизмом”.

Тема: УРСР в період «хрущовської відлиги» (1953-1964 рр.)

Суспільно-політичне життя та політична боротьба в УРСР. Десталінізація. Розширення прав союзних республік. Демократизація внутріпартійного життя. XX з'їзд КПРС і Україна. Початок політичних реабілітацій. Авторитарні тенденції і прояви „малого культу” в Україні на рубежі 1950 -1960-х рр. XXII з'їзд КПРС і новий Статут партії. Усунення М.Хрущова від влади і позиція вищого партійного керівництва України.

Процеси демократизації в українському суспільстві. Інакомислення як соціальний феномен. Прояви антирадянських настроїв в УРСР в другій половині 1950-х. Зміни в національній політиці. Русифікаційні процеси в УРСР. Шестидесятники.

Соціально-економічний розвиток України наприкінці 50-у першій половині 60-х років. Децентралізація управління народним господарством. Зміни в аграрній політиці УРСР в першій половині 1950-х років та їх наслідки. Хрущовські сільськогосподарські надпрограми: цілина, кукурузний проект, тваринницька надпрограма. Раднаргоспи, їх вплив на економічний розвиток України. Рівень життя населення.

Тенденції культурного розвитку України в 1950-1960-х роках. Становище релігії та церкви.

Тема: Україна в період системної кризи радянського ладу (друга половина 1960 – середина 1980-х років).

Політико-ідеологічна криза радянського ладу в Україні. Загальна характеристика суспільно-політичних процесів. Курс партії та державної номенклатури на консервацію існуючого режиму. Обмеження реальної влади рад. Зростання масштабів бюрократичного апарату. Зміна акцентів в комуністичній ідеології і Україна. Тенденції політичного розвитку УРСР в період секретарства П.Шелеста. Тенденції політичного розвитку УРСР в часи В.Щербицького. Особливості української номенклатури. Ознаки кризи партійно-державного керівництва. Політико-правовий статус України у складі СРСР. Конституція УРСР 1978 р. Зміни в національній політиці СРСР. Процеси русифікації в УРСР. Політичні процеси в період Ю. Андропова та К. Черненко.

Опозиційні рухи в українському суспільстві в другій половині 1960-х рр.. Нонкомформізм і інакомислення в Україні як громадянська позиція. Українське дисидентство 70-х рр.: особливість, течії, ідеї, особистості. Ут-ворення Української Гельсінської спілки (УГС) та її діяльність. Форми боротьби радянської влади з українським дисидентством.

Економічний розвиток України в 60-70-х рр.: визрівання економічної кризи.

Передумови економічних реформ. Спроби реформи в промисловому секторі України. Заходи на покращення стану сільського господарства. „Золота” восьма п'ятирічка в Україні. Згортання реформаційного курсу. Економічний розвиток України в 1970-ті – початок 1980-х років. Криза організації праці. Ознаки

кризи в промисловості. Деструктивні процеси на селі. Спроби зміни акцентів у економічній політиці в період Андропова та їх результати в Україні.

Етносоціальні процеси та рівень життя населення УРСР. Культура і духовне життя УРСР в період наростання кризових явищ.

Освіта в УРСР. Русифікаційні процеси. Введення обов'язкової середньої освіти. Ідеологічний тиск на науку. Розвиток літератури. Соціалістичний реалізм в літературі. Формування опозиційних напрямків і репресії щодо письменників. Основні тенденції розвитку українського мистецтва.

Тема: Перебудова в СРСР та особливості її реалізації в Україні (1985 – 1991 рр.)

Феномен перебудови: причини, суть, основні етапи, характерні риси та особливості. Суперечливий характер перших спроб соціально-економічних перетворень. Політика прискорення та її реалізація в Україні. Чорнобильська катастрофа: суспільно-політичний аспект. Місце і роль гласності у контексті суспільно-політичних перетворень. Процеси демократизації.

Утворення неформальних організацій. Народний Рух України. Реформи в політичній системі. Вибори до Верховної Ради СРСР. Шахтарський страйк 1989 р.: зародження організованого незалежного робітничого руху. Релігійний ренесанс. Національно-культурне відродження. Політичне протистояння влади та опозиції (літо 1989 р. – лютий 1990 р.). Мітинги та демонстрації.

Політичні передумови суверенізації. Вибори до Верховної та місцевих рад народних депутатів УРСР 1990 р. та їх наслідки. Декларація про державний суверенітет України. Початок формування багатопартійної системи: основні етапи, проблеми, характерні риси та особливості. Криза в КПУ.

Еволюція суспільних поглядів та процесів: від ідеї оновленого СРСР до проголошення незалежності України. Спроба державного перевороту в СРСР 19 серпня 1991 р. ДКНС. Проголошення незалежності України. Всеукраїнський референдум та вибори Президента України. Розпад СРСР. Утворення СНД.

Тема: Україна в період незалежності

Державотворчі процеси та політичний розвиток України

Стартові можливості українського державотворення. Формування законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні. Формування місцевих органів влади і самоврядування. Кримська автономна республіка. Створення української армії. Розбудова судової системи, правоохоронних органів.

Політичні процеси в Україні в часи президентства Л.Кравчука. Розвиток багатопартійності. Основні політичні сили. Протистояння Президента і Парламенту, Президента і прем'єр-міністрів. Дострокові вибори в 1994 р..

Л.Кучма - Президент України. Внутрішня політика. Діяльність нового складу Верховної Ради. Конституційний договір 1995 р. Політична боротьба навколо прийняття Конституції України (1996 р.). Еволюція партійної системи. Вибори до Верховної Ради України 1998 р. Президентські вибори 1999 р. Формування більшості у Верховній Раді. Всеукраїнський референдум (квітень 2000 р.). Вбивство

журналіста Г.Гонгадзе і політична криза 2001 р. Тенденції політичного розвитку України в 2002-2004 р. Проблема політичної реформи і протистояння навколо неї. Нове виборче законодавство. Президентські вибори 2004 р. Помаранчева революція. Президентство В.Ющенко: досягнення та невдачі. Криза влади 2006 – 2007 рр. та парламентські вибори 2007 р. Трансформація суспільно-політичного режиму в Україні після президентських виборів 2010 р.

Процес європейської інтеграції та його призупинення. Студентський майдан. Євромайдан. Революція гідності 2013–2014 рр.: причини, основні події і наслідки. «Небесна Сотня». Анексія та тимчасова окупація Криму Російською Федерацією. Агресія Росії проти України. Початок Антитерористичної операції (АТО) в Донецькій та Луганській областях. Дострокові президентські вибори 2014 р. Президентство Петра Порошенка. Угода про асоціацію між Україною й Європейським Союзом. Бойові дії на сході України (квітень 2014 –2023 рр.). Розширення та поглиблення гібридної війни Росії проти України. Реакція світової спільноти на агресію Російської Федерації. Суперечливий характер процесу мирного врегулювання: Мінські угоди та «нормандська четвірка». Формування громадянського суспільства. Президентські вибори 2019 р. Президентство В. Зеленського та діяльність урядів О. Гончарука та Д. Шмигала. Основні тенденції суспільно-політичного розвитку та шляхи вирішення економічних проблем у 2019-2023 рр.

Соціально-економічний розвиток України у роки незалежності. Зміни умов розвитку української економіки після розпаду СРСР. Спроби реформування економіки першої половини 90-х рр. і причини їх невдач. Деструктивні процеси в індустріальному секторі української економіки. Становище сільськогосподарських галузей. Загострення економічної кризи.

Радикальні економічні реформи середини 90-х. Роздержавлення та приватизація. Фінансова реформа. Фінансова та макроекономічна стабілізація. Суперечності здійснення аграрної реформи. Проблеми і прорахунки у реформуванні економіки. Пошуки шляхів виходу з економічної кризи. Економіка у постпомаранчевий період: здобутки і проблеми. Основні тенденції суспільно-політичного розвитку та шляхи вирішення економічних проблем у 2019-2023 рр.

Демографічні зміни. Падіння рівня життя населення. Соціальна диференціація суспільства. Стан навколишнього середовища. Міжнаціональні відносини. Етнічні меншини України.

Україна на міжнародній арені. Відносини України з західними сусідами: Польщею, Румунією, Угорщиною. Україна і загальноєвропейський процес. Україна і НАТО. Участь у міжнародних миротворчих операціях. Українсько-американські відносини та їх еволюція. Вихід України на міжнародну арену. Основні принципи зовнішньої політики. Ядерне роззброєння. Участь у діяльності міжнародних організацій. Відносини України з Росією та державами СНД. Проблема Чорноморського флоту. Російсько-українські територіальні суперечки. АТО – російсько-українська гібридна війна. Втрата Криму та частини Донбасу. Відносини України з західними сусідами: Польщею, Румунією, Угорщиною, Словаччиною.

Україна і загальноєвропейський процес. Україна і НАТО. Україна і ЄС. Участь у міжнародних миротворчих операціях. Українсько-американські відносини та їх еволюція. Російсько-українська війна лютий 2022 – 2023 рр.

Культурні процеси в незалежній Україні. Духовне розкріпачення українського суспільства. Повернення історичної пам'яті народу. Зростання соціальної активності інтелігенції. «Закон про мови» та проблеми його реалізації. Стан та проблеми освіти. Реформування освітньої сфери. Наука незалежної України. Українська література. Здобутки мистецтва. Фізична культура, спорт. Релігійне життя на початку 90-х років. Розкол українського православ'я та його наслідки. Особливості релігійного життя в Україні на межі тисячоліть.

Україна в 2013–2023 рр. Особливості культурного розвитку України (1991–2023 рр.). Релігійне життя. Зміни в системі національної освіти. Основні тенденції розвитку науки. Література і мистецтво. Євробачення 2005 та 2016, 2023 рр. Розвиток спорту та здобутки українських спортсменів. Чемпіонат Європи з футболу в Україні та Польщі 2012 р. Олімпійські Ігри.

Частина II. Історіографія історії України.

Тема: Предмет і завдання історіографії.

Предмет і завдання історіографії історії України як спеціальної історичної дисципліни. Місце і роль історіографії у структурі історичної науки. Історіографія як історія історичної науки. Виникнення і етапи розвитку історіографії.

Основні закономірності і особливості розвитку історичної думки та історичної науки. Історична пам'ять та історична свідомість суспільства. Вплив філософських, економічних, соціальних і політичних ідей на розвиток історичної думки. Методологія історії.

Тема: Історичні знання у стародавній Русі (XI - XIII століття)

Специфічні умови історико-культурного розвитку слов'янського етносу і формування ранньої історичної свідомості слов'янства. Перехід від космогонічної до ранньоісторичної схематики.

Феномен і специфіка літописання. "Повість минулих літ", Київський та Галицько-Волинський літописи. Позалітописні історичні твори. "Слово про закон і благодать" митрополита Іларіона. Історична концепція "Слова о полку Ігоревім". Взаємовплив давньоруської та західноєвропейської середньовічної історіографії.

Тема: Історичні знання в українських землях у польсько-литовську добу

Умови розвитку історіографії України XIV-XVI століть. Західноруські літописи. Супрасальській та Короткий Київський літопис.

Українські літописи кінця XVI -і початку XVII століття. Київський літопис.

Густинський літопис. Баркулабівський літопис.
Мемуари XVI - першої половини XVII століття.

**Тема: Українська історіографія часів визвольної війни і
приєднання України до Росії (від 1648 р. до кінця XVII ст.)**

Козацько-старшинські літописи XVII ст. (Літопис Самовидця.
Хмельницький літопис. Львівський руський літопис). Монастирські літописи XVII
ст. (Підгорецький літопис, літопис Леонтія Боболинського).

"Хроніка з літописців стародавніх" Феодосія Сафоновича та київський
"Синопис".

Тема: Українська історіографія XVIII ст.

Суспільно-політична основа і загальні риси української історіографії
XVIII ст. Українська історіографія першої половини XVIII ст. (Літописи Григорія
Грабянки, Самійла Величка, Якова Лизогуба: концепції, здобутки, специфіка
висвітлення).

Українська історіографія другої половини XVIII ст. (П.Симоновський "Коротке
описання про козацький малоросійський народ", С.Лукомський "Зібрання
історичне". Історичні праці О.Рігельмана, С.Мишецького, О.Шафонського).

Мемуарна література XVIII ст.

**Тема: Українська історіографія у кінці XVIII - першій половині
XIX ст.**

Суспільно-політичні умови розвитку історичної науки в Україні
наприкінці XVIII - першій половині XIX ст. "Історія Русів" та її місце в українській
історіографії. Розвиток історичної думки у творах Я. і О. Маркевичів, Д.Бантиш-
Каменського, М.Маркевича, О.Бодянського. Гурток харківських романтиків,
І.Срезневський. Археографічні видання. Зв'язки з російською історичною наукою.
Діяльність Київської Тимчасової комісії для розбору давніх актів.

Одеське товариство історії і древностей А.Скальковський. Західно-
українська історіографія кінця XVIII і першої половини XIX ст.

Тема: Українська історіографія у кінці XIX - на початку XX ст.

Суспільно-політичні умови розвитку історичної науки в Україні у кінці
XIX-на початку XX ст.

Зародження, становлення і формування основних напрямків в українській
історіографії:

1. народницького (М.Максимович, М.Костомаров, П.Куліш,
В.Антонович, М.Драгоманов, О.Лазаревський, О.Єфименко. Д.Яворницький,
Д.Багалій, М.Довнар-Запольський)
2. новонародницького (М.Грушевський, Р.Лащенко, С.Шелухін);
3. державницько-консервативного (Ф.Уманець, Д.Дорошенко,

- С.Томашівський, В.Липинський, В.Кучабський, Б.Крупницький);
4. національно-державницького (С.Дністрянський, В.Старосольський, О.Бочковський, С.Рудницький, А.Яковлів, О.Лотоцький).

Тема: Розвиток історичної науки в Україні у 20-30 рр. Становлення марксистської історіографії в СРСР

Висвітлення історії України з позицій марксизму у творах М.Яворського. Посилення партійно-державного контролю за розвитком історичних досліджень. Критика поглядів М.Яворського. Постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) "Про викладання громадянської історії в школі" (1934). "Короткий курс історії ВКП(б) і початок догматизації марксистської методології історії. Сталінізм та історична наука. Категорія "соціального замовлення". Перегляд проблематики історичних досліджень.

Курс на "радянізацію" Всеукраїнської Академії наук і розгром школи М.Грушевського. Критика історичних концепцій М.Василенка та Д.Яворницького. Д.Багалій та "Нова революційна школа" в українській історіографії (М.Слабченко, М.Петровський, В.Романовський).

Тема: Розвиток української історіографії поза межами СРСР (перша половина ХХ ст.)

І.Крип'якевич та львівський осередок українознавства. Утворення мережі еміграційних наукових установ і культурно-освітніх закладів. Історичні погляди В.Винниченка. Історіософія Д.Донцова.

Значення еміграційної історіографії для подальшого розвитку української історичної науки.

Тема: Розвиток історичної науки в Україні у 40-80 рр. ХХ ст.

Політичні та ідеологічні умови розвитку марксистської історіографії у повоєнний період. Посилення боротьби з "буржуазною" історіографією. Постанови ІДК ВКП(б) з питань літератури та мистецтва та їх вплив на розвиток історичної науки. Постанова ІДК КП(б)У "Про політичні помилки і незадовільну роботу інституту історії України Академії наук УРСР".

ХХ з'їзд КПРС і радянська історіографія. Спроби оновлення марксистської методології. Дискусії 60-70-х рр. Спроби перегляду догматичних схем історії України (М.Брайчевський, І.Дзюба).

Посилення впливу офіційної ідеології на історичну науку в 70-80-х роках. Теорії "розвинутого соціалізму" та "нової історичної спільності - радянського народу" й історіографія. "Перебудова" та історична наука.

Проблематика досліджень радянських істориків. Поширення колективних студій і видань. Узагальнюючі багатотомні праці з історії УРСР. Відродження історико-краєзнавчого руху. "Історія міст і сіл Української РСР". Дискусії з актуальних питань вітчизняної історії. Зміни у тематиці досліджень в другій половині 80-х - на початку 90-х років. Вивчення "білих плям" історії. Розширення

доступу до архівів. Перевидання історіографічної спадщини.

Тема: Національна історіографія та шляхи її розвитку на сучасному етапі.

Історіографічна ситуація у незалежній Україні. Українська (пострадянська) історіографія: криза старих стереотипів і формування нових. Українська діаспорна історіографія та її видатні представники. Освоєння наукової спадщини минулого. Розширення джерельної бази. Встановлення зв'язків з науковими центрами в українській діаспорі. Заснування Міжнародної асоціації українців. Реорганізація системи науково-дослідних установ. Концептуальні пошуки українських істориків.

Джерела та література

Джерела:

1. Йордан "Історія готів"; Проколій Кесарійський "Історія війни"; Менандр Протіктор "Історія"; Маврикій "Стратегікон"; Феофілакт Симокатт "Історія"; Константин Багрянородний "Про управління імперією" // В.С.Крисаченко/країнознавство. Хрестоматія-посібник. Кн.1 - К., 1996.
2. Хрестоматія з історії південних і західних слов'ян / За ред. М.Фрейденберга.- Т. 1.- Мінськ, 1987.
3. "Літопис Аскольда". Передмова Брайчевського. - Київ., 1988., №2.
4. Літопис Руський / За ред. Л.Махновця. - К., 1995,
5. Величко Самійло. Літопис.-Т. 1-2. - К., 1991.
6. Григорій Грабянка. Літопис. -К., 1992. 1.
7. Літопис Самовидця. - К., 1971.
8. Універсали Богдана Хмельницького. - К., 1998.
9. Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.: збірка документів. – К., 1993.
- 10.Кирило-Мефодіївське товариство. Документи і матеріали. У 3-х томах. -К., 1990.
- 11.Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2-х томах. - К., 1996-1997.
- 12.Голод 1921-1923 рр. в Україні. Збірник документів і матеріалів. – К., 1993.
- 13.Голод в Україні. 1932-1933. Збірник документів і матеріалів. - К , 1993.
- 14.Дорогами УПА. Збірник документів і матеріалів. -Львів, 1991.
- 15.Хрестоматія з історії України для студентів вузів. - К., 1993.
- 16.Декларація про Державний Суверенітет України. - К., 1991.
- 17.Конституція України. -К., 1997 .
- 18.Конституційні Акти України. - К., 1998.

Наукові праці загального характеру:

- 19.Баран В.Д. Давні слов'яни: Т.3. // Україна крізь віки. - К., 1998.
- 20.Баран В.Д., Козак Д.Н. Терпиловський. Походження слов'ян. - К., 1991.

- 21.Бойко О.Д. 30 років незалежності України: у 2-х т. - Т.1.До 18 серпня 1991 року. - Харків:Фоліо, 2021. - 446 с.
- 22.Бойко О.Д. 30 років незалежності України: у 2-х т. - Т.2. Від 18 серпня 1991 р. до 31 грудня 1991 р. - Харків:Фоліо, 2021. - 446 с.
- 23.Бойко О.Д. Інформаційно-психологічна війна як чинник гібридної агресії Росії проти України: старі цілі та нові наративи //Українська енциклопедистика як складник інформаційного спроти- ву: колективна монографія / За заг. ред. д. і. н., проф. А. Киридон. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2022. - С.264-291.
- 24.Бойко О.Д. Суспільно-політичний розвиток України 2014-2019 рр.: основні тенденції, проблеми та загрози безпеці держави//Polska i Ukraina w procesie przemian społeczno-politycznych. - Warszawa.- 2021.- s. 154-176.
- 25.Грушевський М.С. Історія України-Руси. В 11 томах. 12 книгах. - К., 1993-2000.
- 26.Гуржій О.І. Українська козацька держава. - К., 1996.
- 27.Калакура Я.С. Українська історіографія. – К., 2004.
- 28.Кармазіна М. Тридцять років української багатопартійності (кінець 1990 – початок 2020 рр.). Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2020. 88 с.Шаповал Ю. Партійний «націоналіст». Парадокси Петра Шелеста. Львів : Видавництво Анетти Антоненко; Київ : Ніка-Центр, 2020. 216 с.
- 29.Кризи політичного розвитку в Україні: причини, зміст і способи нівелювання : монографія. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 352 с.
- 30.Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. / У 2-х Т. - К., 1994.
- 31.Моця О., Ричка В. Київська Русь від язичництва до християнства. - К., 1996.
- 32.Національна стійкість України та національна безпека. Аналітична записка / за ред. О. М. Майбороди. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 40 с.
- 33.Політичне поле України у ситуації суспільної кризи: влада, опозиція, політичні партії, громадські організації / за ред. О.М. Майбороди. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2020. 264 с.
- 34.Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми : монографія. Вид. 2-ге, доп. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 704 с.
- 35.Ричка В.М. Церква Київської Русі. - К., 1997.
- 36.Русина О.В. Україна під татарами і Литвою і / Україна крізь віки. - Т.6. -К., 1998.
- 37.Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея XVII-XVIII ст. - К., 1997.
- 38.Толочко О.П., Толочко П.П. Київська Русь. Т.4. // Україна крізь віки-К., 1998.
- 39.Україна у пошуку стратегій суспільно-політичного розвитку (1991–2018 рр.). Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 342 с.

Навчальні підручники, посібники та довідникова література:

- 40.Археологія та стародавня історія України. Курс лекцій. - К., 1992. III.2. Борисенко В.І. Курс української історії із найдавніших часів до кінця XIX ст.-К., 1996.
- 41.Бойко О.Д. Історія України : підручник /О.Д.Бойко. — К.: Академвидав, 2021. - 640 с.

- 42.Бойко О.Д. Новітня історія України (2014-2019 рр.) : навч. посіб.- Київ: ВЦ «Академія», 2020.- 160 с.
- 43.Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII - поч. XX ст.). - К., 1996.
- 44.Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст. - К., 1996.
- 45.Давня історія України: У 3-х томах/За ред. П.П.Толочка.- К., 1999-2000.
- 46.Новітня історія України /1900-2000// За ред. А.Г.Слюсаренка. - К., 2000.
- 47.Овдієнко П.П., Страшко Є.М. Нарис історії України. XIX - поч. XX ст. - Ніжин, 2001.
- 48.Терещенко І.Л. Україна і Європейський світ. Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст. - К., 1996.
- 49.Україна. 30 років незалежності. Стислий довідник / за ред. д. і. н. проф. Киридон А. М. - Київ : Державна наукова установа "Енциклопедичне видавництво", 2021.
- 50.Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – 2-ге вид., перероблене та розшир. – К.: Критика, 2005.